

наукової конференції. – Хмельницький, 2006. 56. *Меджибіж: 850 років історії*: Мат-ли науково-практичної конференції. – Меджибіж, 1996. – 171 с. 57. *Старокостянтинів і край в просторі часу*: Мат-ли всеукр. наукової історико-краєзнавчої конференції (присвячена 470-річчю від дня народження К.В. Острозького). – Хмельницький-Старокостянтинів-Самчики, 1997. – 280 с. 58. *Українська революція 1917-1920 років на Хмельниччині*: Мат-ли обласної молодіжної науково-практичної конференції. – Хмельницький-Красилів, 1998. 59. *Поділля і Південно-Східна Волинь в роки визвольної війни українського народу середини XVII ст.*: Мат-ли всеукр. науково-практичної конференції. – Стара Синява, 1998. 60. *Болохівщина: Земля і люди*: Мат-ли всеукр. наукової конференції. – Хмельницький-Старокостянтинів-Любар, 2000. 61. *Острогіана в Україні і Європі*: Міжнарод. науковий симпозиум. – Старокостянтинів, 2001.

УДК 94(477.43-25)(09)

С.М. Єсюнін (м.Хмельницький)

ДО ПИТАННЯ ПРО НАЙДАВНІШУ ЗГАДКУ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Стаття присвячена питанням дослідження найдавнішої згадки міста Хмельницького, який веде свою історію від поселення Плоскирів (Плоскирівці).

Ключові слова: Плоскирівці, Плоскирів, місто Хмельницький.

Хмельницький – один із давніх населених пунктів нашого краю, який веде свій родовід від невеличкого поселення Плоскирів або Плоскирівці. Коли засновано місто, не відомо, а от, що стосується найдавнішої згадки, то вона відноситься до першої половини XV ст.

Ще на початку 60-х років XIX ст. краєзнавець М. Орловський, який присвятив Проскурову історико-краєзнавчий нарис [1, 181-187], стверджував, що заснування поселення відноситься до XIII–XIV ст., коли Поділля зазнавало частих нападів з боку татар і вимагало зведення надійних оборонних форпостів. Проте автор не вказав писемних документів, які б підтверджували існування Плоскирова у вказаний час. М. Орловський констатував також, що Плоскирів існував і на початку XV ст. На його думку, ще у 1432 та 1433 рр. частиною Поділля, в тому числі й Плоскировим, володів литовський князь Свидригайло. В даному випадку він посилався на історію Литви, написану Альбертом Кояловичем у XIX ст. [1, 182]. Польський історик О. Яблоновський [2, 66] запевняв, що на історичній арені Поділля Плоскирів з'явився за часів правління короля Владислава IV Варненчика (1434–1444 рр.) і продовжував функціонувати за його наступника – Казимира Ягейлончика. Таку ж саму тезу підтримав київський історик XIX ст., професор М. Владимирський-Буданов, подавши Плоскирів у переліку населених пунктів, які у XV ст. були пожалувані польськими королями тим чи іншим землевласникам. М. Владимирський-Буданов зазначає, що на Плоскирів існували привілеї від королів Владисла-

ва IV та Казимира Ягейлончика [3, 138]. М. Грушевський, досліджуючи історію Барського староства XV–XVIII ст., стверджував, що Плоскирів у писемних документах виступав і на початку 60-х рр. XV ст. Посилаючись на конкретні документи (ревізку книгу 1564 р.), історик зазначав, що поселення у 1464 р. було передане у “держання” іншому із збереженням стації [4, 27]. На превеликий жаль, М. Грушевський не передав прізвищ власників поселення.

Не зважаючи на ці дослідження, із кінця XIX ст. в історіографії затвердилася думка, згідно з якою найдавніша писемна згадка про Плоскирів відноситься до 1493 р., коли поселення було занесене до реєстру димів Подільського воєводства [5, 339]. Цю дату, як найдавнішу із відомих, називав у описі Проскурова в 1901 р. також краєзнавець Є. Сіцінський [6, 847]. Від того часу в усіх виданнях, що висвітлювали історію міста, 1493 рік почав фігурувати як найдавніша писемна згадка. З приводу цієї дати у Хмельницькому святкували навіть у 1993 р. 500-річний ювілей міста.

Однак, на початку 90-х рр. XX ст. професор Кам'янець-Подільського державного університету М. Петров, вивчаючи історію міст і містечок Поділля, знову звернув увагу на те, що Плоскирів виступає у писемних документах дещо раніше [7]. З'ясувалося, що його версія виявилася слушною, а підтвердженням тому стали документи, що зберігаються у Варшавському архіві давніх актів. Їх виявив, працюючи над темою своєї дисертації, історик В. Михайловський (м. Київ) [8, 229]. Зокрема, в архівних документах є свідчення про Плоскирів, пов'язані з 1431 роком, що стало найдавнішою писемною згадкою. У 2004 р. ці свідчення, та інші згадки про Плоскирів XV ст. були надруковані у книзі краєзнавця С. Єсюніна “Місто Хмельницький: історія, події, факти” [9, 17-18] та праці В. Михайловського [10, 771-772].

Таким чином, у Варшавському архіві давніх актів зберігається збірка урядових документів так званої Метрики Литовської, яка складається з чисельних державних актів, рішень судів, привілеїв, угод, постанов Великого князівства Литовського і Речі Посполитої XV–XVIII ст. Серед тих документів є збірки привілеїв на володіння землями у Подільському воєводстві, а саме “Книга ревізій листів”, на сторінках якої послідовно йдуть чотири записи, що стосуються Плоскирівців (Плоскирова). Перший із записів відтворює привілей польського короля Владислава II Ягайла 1431 року. Запис зроблений латиною та має наступний зміст: “Владислав король Полощі. Записує суму 100 гривень монети польської лічби шляхетному Янові Чанстуловському на селах Голисин та Плоскирівці, що на річці Бог у Летичівському повіті Подільській землі. Цей Ян і його законні нащадки мають тримати їх, і цей же Ян має особисто проживати у Подільській землі і захищати її особисто і з власними людьми. Надано у Сопоті, у другий день після свята святої Аполонії 1431 року.” [11, К.200-200 v.]

При яких обставинах з'явився королівський привілей? Для відповіді на це питання, слід згадати, якою була ситуація на теренах Поділля на початку XV ст. Від 1411 р. за подільські землі розгортається жорстока політична та збройна боротьба між литовськими князями та польським королівством. Місцеві землевласники спочатку зайняли вичікувальну позицію, не нама-

гаючись відкрито підтримувати ані тих, ані інших. Розв'язка настала у листопаді 1430 р., коли пропольські налаштована шляхта організувала у Кам'янці таємну змову і польський гарнізон зайняв місцевий замок. Незабаром "змовники" захопили Смотрич, Скалу, Червоноград. Таким чином, частина Поділля, включаючи й Побужжя, перейшла у володіння Корони. Польський король Владислава II Ягайло, бажаючи закріпитись на нових землях, тут же роздає їх вірній шляхті на правах посесії (тобто оренди), записуючи на кожне володіння певну суму, яку шляхтич повинен був вносити до скарбниці [12, 5-9].

Отож, не дивно, що 1431 роком датується ще чимало королівських "пожалувань" вірній шляхті на подільських землях. Серед 38 населених пунктів Поділля, що король віддав у володіння саме того року, згадується й село (villa) під назвою Пłosкирівці (Ploskirowcze) [8, 226-229]. У наступні роки XV ст. знаходимо ще три згадки (1461, 1464, 1470 рр.) про це поселення, яке здебільше має написання як Пłosкирів [9, 17]. Таке подвійне написання назви не повинно викликати сумнівів. По-перше, подібні факти в документах тих років трапляються досить часто, по-друге, у більшості згадок існує чітка локалізація Пłosкирова (Пłosкировець) на річці Бог (Буг), по-третє, ще більшу впевненість надає одночасна згадка разом із Пłosкирівцями села Голисин (нині приміського села Олешин), які протягом XV–XVI ст. постійно складали єдину "королевщизну". Додамо, що копії вище наведеного документа зберігаються нині у фондах Хмельницького обласного краєзнавчого музею [13, 1-2.].

Одночасно стали з'являтися інші праці з давньої історії міста Хмельницького, яка до цього часу залишалася малодослідженою. Найбільш ґрунтовною стала праця професора М. Петрова та його дипломника О. Яков'юка [14, 419], що була озвучена на XI Подільській історико-краєзнавчій конференції у листопаді 2004 році. На тій же конференції С. Єсюніним була зроблена доповідь стосовно нових досліджень історії м. Хмельницького [15, 431].

Таким чином, праці істориків XIX ст. та дослідників сучасності дозволили виявити нові писемні свідчення з давньої історії міста Хмельницького та дають можливість святкувати у 2006 р. 575-ту річницю від найдавнішої згадки.

ПРИМІТКИ:

1. Орловський М. Историческое описание уездного г. Проскурова Подольской губернии // Подольские Епархиальные Ведомости, 1863.
2. *Źródła dziejowe*. Tom V: Lustracye Krolewsczyzn ziem ruskich Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku (Wydał A. Jabłonowski). – Warszawa, 1877.
3. Владимирский-Буданов М. Население Юго-Западной России от половины XIII до половины XV века // Архив Юго-Западной России (далі – АЮРЗ). – Ч.VII. – Т.II – К., 1886.
4. Грушевський М. Акты Барского староства XV–XVIII вв. // АЮЗР. – Ч.VIII. – Т.I. – К., 1893. Стація – обов'язок забезпечення населенням поселення державних військових постів, королівських послів, гінців.
5. Грушевський М. Реєстр димів Подільського воєводства 1493 р. // АЮЗР. – Ч.VIII. – Т.I. – К., 1893.
6. *Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета* / Под редакцией Е. Сецинского. – Вып. 9. – К.-П., 1901.
7. Петров М. Сенсація. Хмельницькому більше аніж 500 р. // Подільські вісті. – 1993. – 20 серпня.
8. Михайловський В. Населені пункти Західного Поділля та Подільського воєводства (1402–1449 р.) у світлі королівських, великокнязівських старостинських документів // Історико-

географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць Інституту історії України. Число 6. – К., 2003. 9. Єсюнін С. Місто Хмельницький: історія, події, факти. – Хмельницький, 2004. 10. Михайловський В. Джерельні згадки про Пłosкирів у XV ст. // Український археографічний щорічник. – Київ, 2004. – Вип.8/9. 11. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)*. – Tzw. ML. – IV B. – Syng.17; У тексті слід пояснити: Голисин – нині село Олешин Хмельницького району, Бог – таку назву мала річка Південний Буг, День Святої Аполонії припадає на 9-е лютого, отже “у другий день після свята святої Аполонії” – 10-го лютого. 12. *Історія міста Хмельницького: документи і матеріали* / Упорядник Єсюнін С.М. – Хмельницький, 2006. 13. *Хмельницький обласний краєзнавчий музей*. – Дк. 14784. 14. Петров М., Яков'юк О. Пłosкирів – старовинне містечко Поділля XV–XVIII ст. // Матеріали XI Подільській історико-краєзнавчій конференції. – Кам'янець-Подільський, 2004. 15. Єсюнін С. Нові сторінки історії міста Хмельницького // Матеріали XI Подільській історико-краєзнавчій конференції. – Кам'янець-Подільський, 2004.

УДК 94(477.43-25)“17-18”

А.Г.Філінюк (м.Кам'янець-Подільський)

ПРОСКУРІВ НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

У статті розкрито головні події та суспільно-політичні і соціально-економічні перетворення в Проскуріві у контексті інкорпораційної політики російського самодержавства з часу його включення разом із Поділлям до складу Російської імперії і до середини XIX століття.

Ключові слова: Проскурів, ремесла, промисли, заводи, торгівля, інфраструктура, етнічний склад, культура.

Як відомо, до 1793 р. теперішній Хмельницький був старостинським містечком, яке носило назву Пłosкирів¹ та перебувало разом із усім Поділлям у складі Речі Посполитої, а за її другим поділом відійшло до складу Російської імперії. Містечку підпорядковувалося 7 сіл – Гречани, Заріччя, Іванківці, Лезнево, Мацьківці, Олешин і Шаравка. Управляв містечком уряд на чолі з війтом, у компетенції якого перебували адміністративні, господарські, фінансові та судові справи. Щоправда, особливо тяжкі кримінальні справи підлягали розгляду гродського суду². Уряд складався з двох бурмистрів, двох лавників, писара, лісничого, ставничого і возного, які щорічно переобиралися в приміщенні ратуші. Урядові засідання проводилися двічі на тиждень – у вівторок і суботу. Його чиновники організовували громадське життя, виконання повинностей, збір податків, нагляд за ремісничим і сільськогосподарським виробництвом, взаєминами між ремісничими цехами, здійснювали контроль за дотриманням правил торгівлі та забезпеченням вимог, щоб ніхто не торгував за межами ринку і не фальшував ремісничих виробів тощо³.

*Хмельницька міська рада
Виконавчий комітет
Хмельницький обласний краєзнавчий музей
Центр дослідження історії Поділля*

Місто Хмельницький в контексті історії України

**Матеріали наукової конференції,
присвяченої встановленню дати "1431 рік"
датою найдавнішої згадки про Хмельницький
в історичних документах**

Хмельницький
Кам'янець-Подільський
2006

УДК 94(477.43-25)
ББК 63.3(4 Укр-4Хме)
М 65

Голова редакційної колегії:

С.І.Мельник, міський голова Хмельницького

Редакційна колегія:

Л.В.Баженов, доктор історичних наук, професор (співголова); *В.М.Ботушанський*, доктор історичних наук, професор; *І.С.Винокур*, доктор історичних наук, професор; *О.П.Григоренко*, доктор історичних наук, професор; *О.В.Добржанський*, доктор історичних наук, професор; *О.С.Каденюк*, доктор історичних наук, професор; *В.С.Степанков*, доктор історичних наук, професор; *О.М.Завальнюк*, кандидат історичних наук, професор (співголова); *І.В.Рибак*, кандидат історичних наук, професор; *В.В.Дячок*, кандидат історичних наук, доцент; *В.В.Земський*, кандидат історичних наук, доцент; *С.В.Маркова*, кандидат історичних наук, доцент; *С.В.Трубчанінов*, кандидат історичних наук, доцент; *В.О.Савчук*, кандидат історичних наук, доцент; *П.Я.Слободянюк*, кандидат історичних наук (співголова); *А.М.Трембіцький*, кандидат історичних наук (відповідальний секретар).

Рецензенти:

П.П.Брицький, доктор історичних наук, професор (м.Чернівці);
С.А.Копилов, доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський).

*Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницького обласного краєзнавчого музею та Центру
дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України*

Місто Хмельницький в контексті історії України. –
М 65 Хмельницький, Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – 440 с. / Студії
Кам'янець-Подільського Центру дослідження історії Поділля. Т.2.

Збірник містить матеріали наукової конференції, присвяченої встановленню дати "1431 рік" датою найдавнішої згадки про Хмельницький в історичних документах.

ISBN 966-7975-75-4

Приватне видавництво "Оіюм"

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ХЦ №009 від 12.10.2000 р. м.Кам'янець-Подільський, площа Польський ринок, 14-16.

Підписано до друку 14.08.2006 р. Формат 64x80 1/16. Друк офсетний. Гарнітура Arial. Обл.-вид. арк. 29,5. Умовн. друк. арк. 25,6. Наклад 300 прим.

ISBN 966-7975-75-4

© Автори публікацій, 2006

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ	5
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	
<i>Баженов Л.В.</i> Місто Хмельницький – центр наукової історичної регіоналістики (1991–2006 рр.)	9
<i>Єсюнін С.М.</i> До питання про найдавнішу згадку міста Хмельницького	20
<i>Філінюк А.Г.</i> Проскурів наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.	23
<i>Рибак І.В.</i> Місто Проскурів на зламі двох століть (1896–1901 рр.)	29
<i>Земський Ю.С.</i> Особливості міського самоврядування у Проскуріві останньої чверті XIX ст. (фрагмент виборів 1880 р. та бюджет 1893 р.)	32
<i>Завальнюк О.М.</i> Місто Проскурів – тимчасовий державний і політичний центр УНР (березень 1919 р.)	42
МІСТО ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ	
<i>Демидко С.Ю.</i> Археологічна карта міста Хмельницький	48
<i>Трубчанінов С.В.</i> До історії Плоскирова у XVII–XVIII ст.	59
<i>Стрельбіцька Н.І.</i> Історичні аспекти зародження, розвитку і діяльності міського самоврядування міста Проскурова (70-ті р. XIX – 20-ті р. XX ст.) ...	64
<i>Єсюнін С.М.</i> Проскурів у другій половині XIX – на початку XX століття (1861–1914 рр.)	72
<i>Бондар В.В.</i> Політичні партії в Проскуріві напередодні і в період першої російської революції	81
<i>Завальнюк К.В., Стецюк Т.В.</i> Подільський губернський староста доби Гетьманату (1918 р.) С.І. Кисельов	86
<i>Тюх К., Білошицький С.В.</i> Єврейський погром у Проскуріві часів Директорії	95
<i>Демидко М.В.</i> Розвиток системи освіти міста Хмельницького в контексті історії освіти України (1917–1950 рр.)	99
<i>Трембіцький А.А., Завальнюк О.М.</i> До історії Проскурівської “Просвіти” у 20-х роках XX століття	110
<i>Олійник Ю.В.</i> Хмельницький (Проскурів) в роки нацистської окупації (1941–1944 рр.) (за матеріалами газети “Український голос”)	113
<i>Горбатюк В.І.</i> “Український голос” у Проскуріві за часів гітлерівської окупації	119
<i>Купченко-Гринчук О., Грицина О.Д.</i> Історія виникнення Проскурівської окружної підпільно-партизанської організації	123
<i>Бедь М.М., Скавронський П.С.</i> 3-я гвардійська танкова армія у боях за визволення Проскурова	128
<i>Моздир В.В., Стрельбіцька Н.І.</i> Визволення Проскурова від німецько-фашистських загарбників	134
<i>Сваричевський А.В.</i> Свідок з Проскурова на Нюрнберзькому процесі ..	136
<i>Кулаківський В.О.</i> Хмельницький культурний	138
<i>Мойсєєв В., Кульбаба Л.М.</i> Кіно і кінотеатри в місті Хмельницькому	141
<i>Назаренко Є.Д.</i> Славетні з міста над Бугом	146

<i>Григоренко О.П., Алексеєнко В.О.</i> Знаний подільський краєзнавець, педагог і публіцист А. Сваричевський	149
<i>Гадзецька О., Степанова О.В.</i> Розвиток професійного театрального мистецтва у місті Хмельницькому: історія і сучасність	156
<i>Щетинська Т., Футорна М.П.</i> Плоскирів–Проскурів–Хмельницький. Архітектурні споруди міста	159
<i>Кур'яков О., Кульбаба Л.М.</i> Міська архітектура Проскурова–Хмельницького	161
<i>Майнгардт-Гоголь Н.М.</i> Охорона і облік культурної спадщини у Хмельницькій області: м.Хмельницький	166
<i>Лук'янченко Є., Захарчук Н.С.</i> Карпатський Національний парк, як складова розвитку пізнавального туризму у м.Хмельницькому	170
<i>Крук С.Л.</i> Необхідність існування громадських фокусів культурного життя у м.Хмельницькому для підняття рівня культури його жителів	172

ПРОСКУРІВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – ПОВІТОВИЙ ТА РАЙОННИЙ ЦЕНТР

<i>Михайловський В.М.</i> Земельні надання за часів панування Яна-Ольбрахта (1492–1501) та Олександра (1501–1506)	174
<i>Білецька О.В.</i> Летичевський повіт (до вивчення адміністративно-територіального устрою Подільської землі в XV ст.)	182
<i>Скрипник А.Ю.</i> Становлення та розвиток Проскурова як повітового центра наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	187
<i>Бендюх В.Ф.</i> Маловідомі сторінки історії Проскурівщини	190
<i>Кузіна Б.С.</i> Земельні реформи 1861 р. у Проскурівському повіті як передумови появи перших кооперативів	193
<i>Лозовий В.С.</i> Створення органів влади у місті Проскурові та Проскурівському повіті після Лютневої революції 1917 р.	198
<i>Комарницький О.Б.</i> Міжетнічні взаємини у містечках Проскурівського повіту у добу Української революції 1917–1920 рр.	206
<i>Нестеренко В.А.</i> Українізація державного, радянського та адміністративного апарату на Проскурівщині у 1920-ті роки	215
<i>Маркова С.В., Причишин С.М.</i> Пастирська діяльність вікарного єпископа Проскурівського та Летичівського Валеріана (Рудіча) в умовах більшовицьких гонінь на УПЦ	220
<i>Старовина О.С.</i> Минуле мікрорайону Ружична	226
<i>Байдич О.</i> Проскурівська філія ВАКТТУ	231

ІСТОРИЯ ТА КУЛЬТУРА ПОДІЛЛЯ-ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

<i>Костриця М.Ю.</i> Теоретико-методологічні засади національного краєзнавства	236
<i>Журко О.І., Михайлова Р.Д.</i> Болохівщина на теренах Хмельниччини: невідоме відоме	242
<i>Маярчак С.П.</i> Археологічні розвідки у Новоушицькому й Віньковецькому районах Хмельниччини	249
<i>Баран О.В.</i> До питання про зв'язок “Повѣсти о Подолской землѣ” з Галицько-Волинським літописанням	258
<i>Стопенчук С.М.</i> Містобудування на Побужжі в умовах формування української державності	262

<i>Пінчак М.В., Погорілець О.В.</i> Децо про ситуацію на південно-східному порубіжжі Поділля в XVI столітті	270
<i>Berkowski W.</i> Історія міста Славути від заснування в 1633 до 1863 р.	276
<i>Парандій В.О.</i> Особливості формування і трансформації правлячої національної еліти Поділля (кінець XVIII – XIX ст.)	284
<i>Дячок В.В.</i> Устим Кармалюк та розбійництво на поділлі (реконструкція хронології подій за архівними документами)	290
<i>Задорожнюк А.Б.</i> Описи Подільської губернії К. Екстера – важливе джерело для вивчення краю	312
<i>Вінюкова В.М.</i> Подільський історик XIX ст. Михайло Орловський	326
<i>Демидас Ю.І.</i> Кооператори Подільської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.	329
<i>Кубіна К., Кульбаба Л.М.</i> Подільські бібліотеки на рубежі XIX–XX ст.	335
<i>Олійник І.В.</i> Аграрна реформа П.А.Столипіна на Поділлі: особливості та наслідки	338
<i>Трембіцький А.М.</i> Лірництво на Поділлі	345
<i>Гжимайло Ю.Д.</i> Від цукроварні – до великого підприємства	351
<i>Кузьміна Н.А.</i> Трагедія 30-рр. XX ст. в долях подолян	356
<i>Тунцева З.П.</i> Хліб у житті людини	357
<i>Вихованець В.Й.</i> Нове в дослідженні етимології назви Нетішин	359
<i>Міцінська Т.П.</i> Володимир Маняк – письменник і громадський діяч	365
<i>Мушинка М.І.</i> Подолянин Володимир Січинський – дослідник народної архітектури українців	367
<i>Іваневич Л.А.</i> Народні майстрині Поділля	378
<i>Місінкевич Л.Л.</i> Реабілітаційні заходи щодо жертв політичних репресій Хмельниччини в 50-ті рр. XX століття	382
<i>Данилюк С., Дяченко А.М.</i> Остарбайтери Поділля після Другої світової війни	388
<i>Іванчук К., Бекас А.Л.</i> З історії відправлення правосуддя на Поділлі	389
<i>Руденкова Г., Кульбаба Л.М.</i> З історії музейної справи на Поділлі	391
<i>Глушковецький А.Л.</i> Особливості організації виборів до III-ї Державної Думи в Подільській губернії	393
<i>Макарова О.В.</i> До питання про еміграцію подолян наприкінці XIX – на початку XX ст.	398
<i>Ткачук І.Х.</i> До мотивації перенесення обласного центру в Хмельницький	402
<i>Якимчук О.О.</i> Пожежі як одна з причин послаблення матеріального становища шляхти Волинської губернії, і Рівненського повіту зокрема, у XIX ст.	405
<i>Кундельський В.В.</i> Воєнні дії К.Косинського й С.Наливайка на території Поділля і Південно-Східної Волині	411
<i>Прокопчук В.С.</i> Почесний громадянин Хмельниччини професор М.П.Чорнобривий	415
<i>Сухобокова О.О.</i> Постать Никифора Григорієва у контексті розвитку українського руху на Поділлі початку XX ст.	419
<i>Красносілецький Д.П.</i> Антибільшовицька боротьба іррегулярних загонів Західного Поділля в 1919 – 1924 рр.	432